

A LAS VERTICUM időmodulja

Ehmann Bea

MTA Pszichológiai Kutatóintézet,
1132 Budapest, Victor Hugó u. 18-22.
ehmannb@mtapi.hu

Kivonat. Az előadás a LAS VERTICUM szó feletti tartalomelemző program-csomag időmoduljait és kategóriáit, valamint az ezzel kapcsolatos pszichológiai validitási vizsgálatokat ismerteti. A szubjektív időélmény tartalomelemzéssel nyert eredményeit a konstruktum validálás során az El Meligi által javasolt pszichometriai konstruktumokkal, a kritérium validálás során pedig az Antonovsky-féle koherenciaérzék faktorokkal hasonlítottuk össze.

A LAS VERTICUM szó feletti tartalomelemző programot a Pécsi Tudományegyetem, az MTA Pszichológiai Kutatóintézete, a Morphologic Kft és a Gödöllői Szent István Egyetem közösen fejlesztette ki (László, 2004). Működésének elmélete a narratív pszichológia és a narratív pszichológiai tartalomelemzés (László, Ehmann, Péley, Pólya, 2002; László és Ehmann, 2003; László és Ehmann, 2004).

A szubjektív időélmény tartalomelemzéses vizsgálatának elméleti alapjai

A szubjektív időélmény vizsgálatainak pszichológiai hagyományairól korábban már több publikációban beszámoltunk. A pszichoanalitikus alapokról lásd Ehmann (2004c), a pszichometrikus és a tartalomelemzéses hagyományokról pedig lásd Ehmann (2004a és 2004b).

A LAS VERTICUM időmoduljai e két szoftverhez képest több újdonságot tartalmaznak. Miként a többi modulnál is, szerkezeti újdonság, hogy a program nem csak szavakra, hanem több tagból álló kifejezésekre is találatot ad, szemléletbeli újdonság pedig az időkategóriák finomabb felbontása (Ehmann, 2003).

A LAS VERTICUM program időmoduljai és kategóriái

IDÓHORG MODUL: Az időtengelyre ráhorgonyozható tematizációk

FIXHORG /Konkrét, kezdeti lehorgonyzás/ Példák: amikor, épp, azon a napon, stb.

IDÓKONT /Tartósság, folyamatosság/ Példák: egyfolytában, éveken át, stb.

IDÓPERF /Befejezettség/ Példák: addig a napig, utoljára, végül stb.

ISM /Ismétlődés/ Példák: gyakran, megint, szoktunk, újra, stb.

IDŐSZABAD MODUL: Az időtengelyre nem ráhorgonyozható tematizációk

ÖRÖKIDŐ Példák: mindig, állandóan, örökké, stb.

SOHAIDŐ Példák: soha, semmikor, stb.

BIZONYTALAN Példák: valamikor, bármikor, stb.

IDŐLÉPTÉK MODUL

NAPTÁR Példák: hétfő délután, két évvel ezelőtt, hajnalban, stb.

KORSZAK Példák: gyermekkoromban, vénségemre, stb.

ÜNNEPEK Példák: a születésnapom előtt, karácsonykor, stb.

Kísérleti stádiumban lévő kiskategóriák:

JELEN Példák: ma, mostanában, a mai napon, pillanatnyilag, stb.

JÖVŐ Példák: holnap, fognak, lesznek, stb.

RÉGMÚLT Példák: annó, rég, régen, régebben, stb.

AZUTÁN Példák: aztán, azt követően, később, a következő héten, stb.

ÉSAKKOR Példák: 'és akkor'.

A LAS VERTICUM időmoduljainak validálása

Módszer

Szövegelemzés: A szubjektív időélmény tartalomelemzéses vizsgálatakor is a munkacsoportunk által használt normál rétegzett mintával dolgoztunk. Összesen 83 vizsgálati személyt beszéltettünk a legkülönbélebb önéletrajzi témákról, fontos életeseményekről /a részletekről lásd László, 2004/. A teljes interjú szöveganyagán /281.306 szó, szóköz nélkül számolva 1.467.858 karakter/ futtattuk le a LAS VERTICUM program LIN-TAG nevű szövegelemző összetevőjét az ATLAS.ti program által kínált felhasználói felületen. Az egyes időkategóriákra összesen 12.323 találatot kaptunk. Ezt a gyakorisági táblázatot vittük át SPSS programcsomagba.

Statisztikai feldolgozás: Az időkategóriák LIN-TAG-gal kapott gyakorisági értékeinek alsó és felső kvartiliseit kétmintás t-próbával hasonlítottuk össze az EL Meligi és az Antonovsky kérdőív adataival.

Eredmények

I. Konstruktum validálás: A szubjektív időélmény tartalomelemzéssel nyert eredményeinek összehasonlítása az El Meligi (1972) által javasolt pszichometriai konstruktumokkal:

1. El Meligi időáramlás élmény skála:

Szignifikáns eredmények:

Az IDŐHORG modul IDŐKONT skálája ($P < 0.01$)

Az IDŐSZABAD modul ÖRÖKIDŐ skálája ($P < 0.04$)

Értelmezés: Az az eredmény, hogy a minta felső kvartilise szignifikánsan többször tematizálta az idő folyamatosságát jelző utalásokat, illetve hogy állításait az 'örökidő-be' távolította /pl. 'mindig azt mondta'/, összhangban van az EL Meligi skálával. A szerző szerint ez a kategória patológiás esetekben tartalmazza a tudatosság szintjének disszociatív tendenciáit vagy fluktuációit is. Elképzelhető, hogy az idő folyamatosságának túlzott előtérbe helyezése az élmények naptári idő szerinti tagoltság zavarával jár együtt.

2. El Meligi idői orientáció skála:

Szignifikáns eredmények:

Az IDŐSZABAD modul SOHAIDŐ ($P < 0.05$) és ÖRÖKIDŐ ($P < 0.05$) skálái

Értelmezés: Ezt az eredményt is nagyon jelentősnek tartjuk, annyiban, hogy El Meligi szerint ez a faktor arra utal, hogy a patológiás személy nehezen észleli, hogy valamely esemény a jelenhez, a múlthoz vagy a jövőhöz tartozik-e, illetve nehezen képes az eseményeket az idői szekvenciában elhelyezni. Ha tehát valaki a hétköznapi beszédében fokozottan tematizálja a 'soha' és a 'mindig' típusú kifejezéseket, az azt jelzi, hogy a gondolatáramlás kevésbé horgonyozódik le a naptári időtengelyhez.

3. El Meligi tapasztalati életkor skála:

A már elkészült LIN-TAG modulokkal nem kaptunk szignifikáns eredményeket. Azonban a még kísérleti stádiumban lévő RÉGMÚLT időkategória $P < 0.03$ szinten szignifikáns volt ezzel a konstruktummal. Azaz azok a személyek, akik a tényleges koruknál fiatalabbnak vagy öregebbnek érzik magukat, több olyan típusú kifejezést használnak mint pl. annó, rég, régen, régebben, stb.

II. Kritérium validálás: A szubjektív időélmény tartalomelemzéssel nyert eredményeinek összehasonlítása az Antonovsky-féle koherenciaérzék kérdőívvel (Antonovsky, 1987)

1. 'A világ kezelhetősége' /manageability/ faktor:

Szignifikáns eredmények:

Az IDŐHORG modul FIXHORG skálája ($P < 0.03$)

Értelmezés: A világ kezelhetősége összefügg azzal, hogy képesek vagyunk az élet eseményeit a naptári időtengelyhez lehorgonyozni. Akik ebben jobbak, azok több konkrét idővel jelölt kifejezést használnak a mindennapi beszédjükben. Két kísérleti stádiumban lévő modul /AZUTÁN, ÉSAKKOR/ megerősíteni látszik ezt a jelenséget: akik jobban kezelik a világot, azok még a traumatikus eseményeket is igyekeznek lineáris időszekvenciában elhelyezni.

2. 'A világ jelentésselisége' /meaningfulness/ faktor:

Az IDŐHORG modul IDŐKONT /folyamatosság/ skálája szignifikáns ($P < 0.02$), az ISM /ismétlődés/ skálája tendenciaszerű ($P < 0.08$) összefüggést mutatott. A kísérleti kategóriák közül a JELEN és a BEFEJEZETT JELEN mutattak összefüggést e faktoral, vagyis a világot jelentésselinek megélő személyek beszédjében több olyan kifejezés szerepel, mint ma, mostanában, attól fogva, azóta, stb.

Hivatkozások

- Antonovsky, A. (1987): *Unraveling The Mystery of Health*. Jossey-Bass, San Francisco.
- Ehmann B. (2003): A LAS VERTICUM narratív pszichológiai tartalomelemző rendszer időmodulja. In: *Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia, MSZNY 2003, Szeged. Absztrakt Kötet*. Szegedi Tudományegyetem Informatikai Tanszékcsoport, Szeged. 288-290-291.
- Ehmann B. (2004a): Elbeszélte élettörténeti epizódok időstruktúrája. In: László J., Kállai J., Bereczkei T. (Szerk.): *A reprezentáció szintjei*. Gondolat Kiadó, Budapest, 339-354.
- Ehmann B. (2004b): tartalomelemzési módszerek a szubjektív időélmény vizsgálatára laikus beszélők szövegeiben. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 3.
- Ehmann B. (2004c): A szubjektív időélmény mintázatainak pszichoanalitikus és narratív pszichológiai párhuzamai. *Pszichológia*, 24, 4, 403-425
- El-Meligi, A. Moneim (1972): A technique for exploring time experiences in mental disorders. In: Yaker, H., Osmond, H. and Cheek, F. (Eds.): *The Future of Time*. The Hogarth Press, London 220-272
- László J. (2004): *Morfológiai-lexikai szint feletti pszichológiai tartalomelemző programok fejlesztése. NKFP Projekt Kutatási beszámoló*. Oktatási Minisztérium, Kézirat
- László J., Ehmann B. (2003): LAS Verticum: Egy szó feletti tartalomelemző szoftver. In: *Magyar Számítógépes Nyelvészeti Konferencia. Szeged, december 10-11. Absztrakt Kötet*. Szegedi Tudományegyetem Informatikai Tanszékcsoport, Szeged. 288-289.
- László J., Ehmann B. (2004): Narratív pszichológia és narratív pszichológiai tartalomelemzés. *Magyar Pszichológiai Szemle*, 3.
- László, J., Ehmann, B., Péley, B., Pólya, T. (2002): Narrative psychology and narrative psychological content analysis. In: László, J., Stainton Rogers, W. (eds.): *Narrative Approaches in Social Psychology*. Budapest, New Mandate, 9-25.